

dred Years of Oriental Carpets, London 1970, s. 52-60; Oktay Aslanapa – Yusuf Durul, *Selçuklu Halıları*, İstanbul 1973, s. 12-81; H. Haack, *Doğu Halıları* (trc. Neriman Girişken), Ankara 1975, s. 27-33, 37; A. U. Pope, "Carpets: The Art of Carpet Making", *A Survey of Persian Art*, Tahran 1977, VI, 2257-2283; P. R. J. Ford, *Oriental Carpet Design*, London 1981, s. 10-40, 42-340; Esin Atıl, *Renaissance of Islam Art of the Mamluks*, Washington 1981, s. 223-247; Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1640 Tarihli Narh Defteri*, İstanbul 1983, s. 70, 72, 177-179; L. Thornton, *The Orientalists Painter-Travellers 1828-1908*, Paris 1983, s. 193; Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı*, İstanbul 1984, s. 342-357; a.m.f., *Türk Halı Sanatı'nın Bin Yılı*, İstanbul 1987, s. 9-212; E. Tzareva, *Rugs and Carpets From Central Asia*, Vienna 1984, s. 6-24; T. W. Lentz – G. D. Lowry, *Timur and the Princely Vision*, Washington 1989, s. 66, 108, 220-221; Şerare Yetkin, *Türk Halı Sanatı*, Ankara 1991, s. 36-61, 87-137; Yeşim Öztürk, *Balikesir-Sındırgı Yöresi Yağcıbedir Halıları*, Ankara 1992, s. 16-123; Emre Dölen, *Tekstil Tarihi*, İstanbul 1992, s. 348-365, 457-498; Nazan Ölçer, "Halı Sanatı", *Geleneksel Türk Sanatları*, İstanbul 1993, s. 115-135; a.m.f., "Turkish Carpets and Their Collections in Turkey", *Turkish Carpets from the 13th-18th Centuries*, Milan, ts., s. XI; E. Fuat Tekçe, *Pazırık Altaylardan Bir Halının Öyküsü*, Ankara 1993, s. 19-21, 32-33, 39, 98-146; Nejat Diyarbekirli, "İslâmiyet'ten Önce Türk Sanatı", *Başlangıcından Bugüne Türk Sanatı*, İstanbul 1993, s. 15-27; a.m.f., "Türklerde Halıcılık", *Türk Edebiyatı*, sy. 132, İstanbul 1984, s. 44-49; a.m.f., "Pazırık Halısı", *TDA: Türk Halıları Özel Sayısı*, sy. 32 (1984), s. 1-8; Faruk Sümer, "Anadolu'daki Türk Halıcılık Tarihine Dâir En Eski Tarihî Kayıtlar", a.e., sy. 32 (1984), s. 44-51; Neriman Görgünay Kırzoğlu, *Altaylar'dan Tunaboyuna Türk Dünyasında Ortak Motifler*, Ankara 1995, s. 1-161; P. Leconte, *Türkiye'de Sanatlar ve Zenaatler* (haz. Ayda Düz), İstanbul, ts. (Tercüman Gazetesi), s. 83-119; Macide Gönül, "Türk Halı ve Kilimlerinin Teknik Hususiyetleri", *Türk Etnografya Dergisi*, sy. 2, Ankara 1957, s. 69-85; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Osmanlı Sarayı'nda Ehl-i Huref (Sanatkârlar) Defteri", *TTK Belgeler*, XI/15 (1986), s. 25, 57-58; Bekir Deniz, "Gördes Halıları", *Bilim Birlik Başarı*, sy. 45, İstanbul 1986, s. 13-19; a.m.f., "Ladik Halıları", a.e., sy. 46 (1986), s. 13-18; a.m.f., "Milas Halıları", a.e., sy. 49 (1987), s. 13-20; Mehmet Önder, "Kanuni Sultan Süleyman'ın Mevlânâ Türbesi'ne Hediyesi Âyetli Seccade", *Antika*, sy. 29, İstanbul 1987, s. 13-14; Önder Küçükerman, "Isparta Halıcılığı", *Antik ve Dekor*, sy. 8, İstanbul 1990, s. 76-81; Fahrettin Kayıpmaz – Naciye Kayıpmaz, "Çok Figürlü Bir Anadolu Halısı", a.e., sy. 9 (1990-91), s. 124-125; Nalan Türkmen, "Kaybolmuş Bir Halı Yöresi Obruk", a.e., sy. 22 (1993), s. 64-68; R. Ettinghausen, "Halı", *IA*, V/1, s. 129-136; Mehmed Ali Mehmedoğlu, "Halı (Türk veya Anadolu Halıları)", a.e., V/1, s. 136-141; V. Minorsky, "Tebriz", a.e., XII/1, s. 89; F. Spuhler, "Bisât", *EP Suppl.* (İng.), s. 136-144; L. Galvin, "Bisât (in the Muslim West)", a.e., s. 144-145; J. Allgrove, "Bisât (Tribas Rugs)", a.e., s. 145-148.

NEBİ BOZKURT

HALI ve KİLİM MÜZESİ

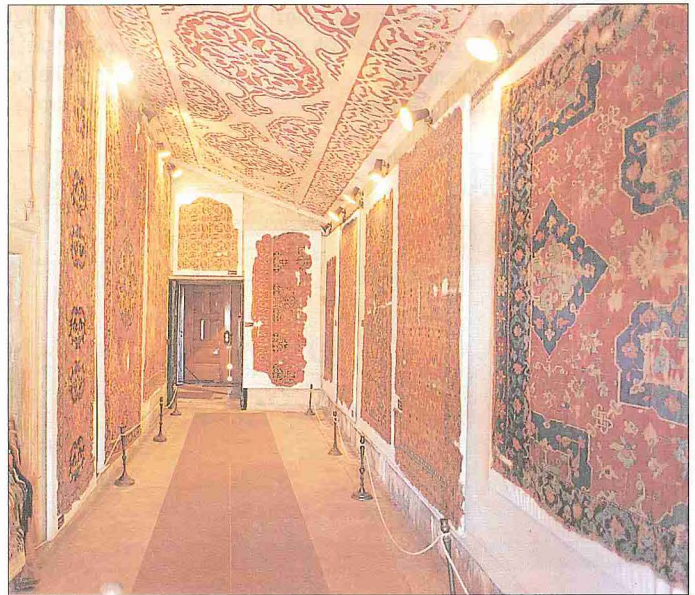
İstanbul Sultan Ahmed Camii'nin
Hünkâr Kasrı'nda bulunan
Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne ait
müze.

Tekke ve zâviyelerin kapatılmasından (1925) ve 1940'lı yıllarda birbirine yakın camilerin kadro dışı bırakılmasından sonra, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün teberükât ambarlarında toplanan tarihî halı ve kilimlerin 1979 yılında modern müzecilik anlayışına uygun biçimde ziyarete açılmasıyla oluşturulmuştur. Müzenin kuruluş süreci 1960'lı yıllarda başlar. Yenıcamî'nin Hünkâr Kasrı'nda muhafaza edilen halıların envanteri yapılırken aralarında küçük çapta bir müze açılmasına yetecek kadar değerli parça bulunduğu görüldü. Bunun üzerine Türkiye genelinde bütün camilerdeki kullanılamayacak duruma gelmiş eski halılar toplatılarak müzeliğe değer taşıyanlar bunlara ilâve edildi. Böylece ortaya başlıcaları Uşak, Bergama, Lâdik, Gördes, Çanakkale, Kula, Kırşehir, Kafkas, Kazak ve Kirman halılarından meydana gelen çok kıymetli bir koleksiyon çıktı. Bu koleksiyonun en önemli parçaları önce Yapı ve Kredi Bankası'nın Galatasaray ve Ankara'daki galerisinde sergilendi (1972); daha sonra da Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün Ankara'daki galerisinde sanat tarihçilerinin incelemelerine sunuldu.

1974 yılında Yenıcamî'nin Hünkâr Kasrı'ndaki diğer halıların tasnifi tamamlandı. Halılar, temizlik ve onarımları yapıldıktan sonra alüminyum çerçevelere ge-

rilmiş beyaz branda bezlerine aplike edilip müze binası olarak hazırlanan Sultan Ahmed Camii'nin Hünkâr Kasrı'na taşındı ve buraya kronolojik sırayla her bölüm bir bölgeyi gösterecek şekilde yerleştirildi. Müzenin düzenlenmesinde tarihî binanın mimarisi ön planda tutuldu ve teşhir buna göre yapıldı. Böylece kurulan Türkiye'nin ilk halı müzesi 1979 yılında ziyarete açıldı. 1982'de de caminin mihrap duvarı altındaki boş mekân Kilim ve Düz Dokuma Yayımlar Müzesi adıyla tanzim edildi ve burada yine vakıf teberükât ambarlarından getirilen kilim, cicim, zili ve sumaklar sergilenmeye başlandı. Ancak bu bölüm aşırı derecede rutubetlenmesi sebebiyle, rutubet önleyici çalışmalar ve diğer onarımlar yapıldıktan sonra tekrar açılmak üzere 1990 yılında kapatıldı.

Müzedeki en dikkat çekici halılar, Divriği Ulucamii'nde bulunan XIV. yüzyıl Beylikler dönemine ait bir Mengüçük halısı, benzerleri herhangi bir dünya müzesinde bulunmayan XV. yüzyıla ait hayvan figürlü iki halı, XV. yüzyıla ait Konya Mevlânâ Müzesi'ndeki ünlü hayvan figürlü halının bir benzeri, XVI, XVII ve XVIII. yüzyıllara ait yine hayvan figürlü üç halı, ilk örnekleri Alman ressamı Hans Holbein'in tablolarından tanındığı için onun adıyla anılan halılardan Türkiye'de daha önce karşılaşılmamış XVII ve XVIII. yüzyıllara ait bir örnekle XVI ve XVII. yüzyıllara tarihlenen madalyonlu, yıldızlı ve kuşlu Uşak halılarıdır. Kilim ve Düz Dokuma Yayımlar Müzesi'nde ise en fazla Türkmen (Yörük) kilimleriyle saz üslûbunda dokunmuş çiçek bezemeli Osmanlı saray ve çadır kilimleri dikkat çekmektedir.

Halı ve Kilim
Müzesi'nin
içinden
bir görünüş –
Sultanahmet /
İstanbul

BİBLİYOGRAFYA :

Belkıs Acar, *Vakıflar Genel Müdürlüğü Kilim ve Düz Dokuma Yaygılar Müzesi Kataloğu*, İstanbul 1982; a.mlf., "Hâlî Hazineslerimiz", *İlgi*, sy. 14, İstanbul 1972, s. 10-14; a.mlf., "Hâlî ve Kilim Müzesi", *Sanat Dünyamız*, II/4, İstanbul 1975, s. 20-27; Türkân Pelit, "Türk Hâlî ve Kilim Sanatını Dünyaya Tanıtan Müzelerimiz", *Vakıflar*, İstanbul 1984, s. 54-58; Erdem Yücel, "Hâlî ve Kilim Müzesi", *DBİst.A*, III, 499-500.

ERDEM YÜCEL

HÂLÎ

(حالی)

(1837-1915)

Urdu edebiyatının
önde gelen şair ve yazarlarından.

Panipat'ta doğdu. Asıl adı Eltâf Hüseyin olup daha çok Hâlî mahlasıyla tanınmıştır. Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin soyundan geldiği rivayet edilen ataları, Delhi Türk sultanlarından Balaban Han döneminde (1266-1287) Hindistan'a gelip Panipat'a yerleşmişlerdi. Küçük yaşta anne ve babasını kaybeden Hâlî, ilk öğrenimini ağabeyinin desteğiyle gördükten sonra ilim tahsil etmek için 1854 yılında Delhi'ye gitti. Burada tanıştığı dönemin ünlü şairi Mirza Esedullah Gâlib kendisini şiir yazmaya teşvik etti. Delhi'de Arapça, Farsça, hadis, tefsir, felsefe ve mantık öğrenen Hâlî, 1857'de İngilizler'e karşı girişilen Sipahi ayaklanmasındaki sıkıntılı günlerden sonra Cihangirâbâd'da aynı zamanda Şifte mahlasıyla şiir yazan nevâb Mustafa Han'ın maiyetine girdi. Gâlib dışında onu en çok etkileyen kişilerden biri olan Mustafa Han Hâlî'nin sade şiirden zevk almasını sağladı. Hâlî, onun 1872'de ölümünden sonra Lahor'a gitti ve burada Pencap devlet kitap deposunda göreve başladı. Dört yıla yakın süren bu vazifesi sırasında İngilizce'den Urduca'ya yapılan çevirilerin tashih işiyle uğraştı.

HÂLÎ

raştı. Bu görev Hâlî'nin Batı edebiyatı ile temasını sağladı. Bu arada Lahor'da edebî toplantılara katıldı. Daha sonra Delhi'ye dönerek Anglo-Arabî School'da Arapça hocasına başladı ve burada Seyyid Ahmed Han'la tanışarak onun teşvikiyle *Müseddes-i Hâlî* adlı eserini yazdı. Bu karşılaşma edebiyat hakkındaki görüşlerini yeniledi. 1887'de kendisine Haydarâbâd Devleti tarafından emeklilik maaşı bağlandı. Bundan sonra eser yazmaya devam etti ve çeşitli toplantılara katıldı. 1904'te "şemsü'l-ulemâ" unvanı alan Hâlî 1 Ocak 1915'te Panipat'ta vefat etti.

Şiirleriyle olduğu kadar nesirleriyle de Urdu edebiyatını büyük ölçüde etkileyen Hâlî Hindistan müslümanlarının düşünce dünyasına yeni bir yön vermiş, Seyyid Ahmed Han'a ve onun Aligarh'taki modernleşme hareketine destek olmuştur. Hâlî'de büyük bir tarih sevgisi vardı; bu sevgi onun İslâm medeniyetine ve İslâmî değerlere bağlı kalmasını sağlamış, hayat ve edebiyat hakkındaki yenilikçi düşüncelerini İslâm toplumuna kabul ettirmiştir. Dünü ve bugün kavrama yeteneği, açık üslûbu ve samimiyeti Hâlî'yi Hindistan'da İslâmî uyanışın en ünlü siması haline getirmiştir.

Eserleri. A) Manzum Eserleri. 1. *Müseddes-i Hâlî* (*Müseddes-i Medd ü Cezz-i İslâm*) (Delhi 1935). Müellifin 1879'da telif ettiği bu eser Muhammed İkbal'e ilham kaynağı olmuştur. 2. *Münâcât-ı Bîve*. Dul kadınlarla ilgili meselelere dairdir. 3. *Şikve-i Hind*. Müslümanların İngilizler'den şikâyetlerini anlatan eser 1887 veya 1888'de kaleme alınmıştır. 4. *Çup ki Dâd*. Kadın eğitime dair olan bu eser 1905'te yazılmıştır. 5. *Dîvân* (Delhi 1945). Hâlî'nin kaleme aldığı birçok mesnevi, kaside ve rubâî kıtaları onun şiir yeteneğini gösterir. Kıtaları Ekber, Zafer Ali Han ve Muhammed İkbal'in şiirlerine rehberlik etmiştir. Hâlî'nin Arapça ve Farsça şiirleri de vardır.

B) Mensur Eserleri. Hâlî Mevlûd-i Şerîf (Panipat 1937), *Tiryâk-i Mesmûm* (Panipat 1868), *Uşûl-i Fârsî* (Lahor 1953), *Şevâhidü'l-ilhâm* (telifi 1872), *Tercüme-i Hâlî* (otobiyografisi) adlı eserlerle birçok makale ve deneme kaleme almıştır. Ayrıca mektupları da *Mektûbât-ı Hâlî* adıyla iki cilt halinde derlenmiştir (Leknev 925, 950). Müellifin bunlardan başka kadın eğitime dair hikâye şeklinde yazılmış *Mecâlisü'n-nisâ* (telifi 1874) adlı eseriyle Sa'dî-i Şirâzî (*Hayât-ı Sa'âdî*, Delhi 1884), şair Gâlib

(*Yâdgâr-i Gâlib*, Kanpûr 1897) ve Seyyid Ahmed Han'a (*Hayât-ı Cavid*, Kanpûr 1901) ait hal tercümeleri vardır. Hâlî'nin mensur eserlerini Muhammed İsmâil Pânîpetî *Külliyât-ı Negr-i Hâlî* (I-II, Lahor 1967-1968), manzum eserlerini de İftihâr Ahmed Siddîkî *Külliyât-ı Nazm-ı Hâlî* (I-II, Lahor 1967-1968) adı altında neşretmiştir. Müslüman halkın sömürgecilğe karşı bilinçlenmesine yardım eden makaleleri Encümen-i Terakî-i Urdû tarafından derlenip *Maqâlât-ı Hâlî* adıyla yayımlanmıştır (Delhi 1934-1936). Müellifin *Mukaddime-i Şî'r u Şâ'irî* adlı eseri, Doğu ve Batı kavramlarını Urdu edebiyatında kullanan ilk önemli nazarı tenkitli çalışmadır. Eser Vahid Kureşî (Lahor 1953) ve Urdu Akademisi (Karaçi 1968) tarafından neşredilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Şucâat Ali Sandelvi - Nezîr Kakorvî, *Mütâla'a-i Hâlî*, Leknev 1956; Hamîd Hasan Kadri, *Dâstân-ı Târîh-i Urdu*, Karaçi 1957, s. 609-696; Ahter Ensârî, *Hâlî aor Nayâ Tenkidî Şu'ûr*, Karaçi 1962; Muîn Ahsen Cezbî, *Hâlî ka Siyâsî Şu'ûr*, Lahor 1963; A. Kayyûm, *Tenkidî Nukûş*, Karaçi 1963, s. 171-190; a.mlf., *Hâlî ki Urdu Neşr Nigârî*, Lahor 1964; Seyyid Abdullah, *Çend Nayâ aor Purânâ Şâ'ir*, Karaçi 1965, s. 115-128; Sâliha Âbid Hüseyin, *Yâdgâr-i Hâlî*, Lahor 1966; Gulâm Mustafa Han Mevlevî, *Hâlî ka Zihni İrtikâ*, Lahor 1966; S. Eltâf Ali Birilvi - Eyyûb Kadri, *Aligarh Tehrik aor Kâimî Nazmeyn*, Karaçi 1970, s. 87-91, 175-176, 218-228, 263-269, 304-305, 407; Armağan-ı Hâlî (haz. Hamîd Ahmed Han), Lahor 1971; S. İcâz Hüseyin, *Muhtaşar Târîh-i Edeb-i Urdu*, Karaçi 1971, s. 160-162, 318-319; İbâdet Birilvi, *Urdu Tenkid ka İrtikâ*, Karaçi 1980, s. 156-199; Mecnûn Gorakhpûrî, *Nukûş u Efkâr*, Karaçi 1984, s. 220-235; Abdülhak, *Çend Hem 'Aşr*, Karaçi 1984, s. 159-184; a.mlf. - [T. H.], "Hâlî", *UDMİ*, VII, 835-840; A. H. Kevser, *Urdu ki 'İlmî Terakki meyn Sör Seyyid aor Un key Rufakâ ka Hîşsa*, Karaçi 1984, s. 260-290; Şeyh Muhammed İkrâm, *Mevc-i Keşer*, Lahor 1984, s. 123-128; Muhammed Sadiq, *A History of Urdu Literature*, Karachi 1985, s. 345-358; Vahid Kureşî, *Urdu Neşr key Melânât*, Lahor 1986, s. 84; M. Abbas, *Urdu meyn Kâimî Şâ'irî* [baskı yeri yok], 1987 (Mektebe-i Âliye), s. 105-231; Mümtâz Hüseyin, *Hâlî key Şî'rî Nazariyyât*, Karaçi 1988; İhtişâm Hüseyin, *Urdu Edeb ki Tenkidî Târîh*, Lahor 1989, s. 182-183, 190-193; Râm Bâbü Seksîne, *Târîh-i Edeb-i Urdu* (trc. Mirza Muhammed Askerî) Leknev, ts. (Nivalkışör Press), s. 404-417; S. Saran Kaif, *The Development of Urdu Poetry*, New Delhi 1990, s. 248; Zafer Hüseyin, *Sör Seyyid aor Hâlî ka Nazariyye-i Fitrat*, Lahor 1990; Fermân Fetihpûrî, *Urdu Rubâ'î*, Karaçi, ts., s. 141-147; A. K. Serverî, *Cedit Urdu Şâ'irî*, Lahor, ts., s. 91-102; Durmuş Bulgur, *Şams-ul-'Ulama Hvach Altaf Husayn Hâlî'nin Hayatı Eserleri ve Edebi Kişiliği* (yüksek lisans tezi, 1995), AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Doğu Dilleri ve Edebiyatı Bölümü; Aziz Ahmad, "Hâlî", *El²* (Fr.), III, 96.

HANİF FAUQ